

ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ – БАН
ВОЕННА АКАДЕМИЯ „ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ”

ВЕЛИКИТЕ СИЛИ, БАЛКАНИТЕ И БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

*Международна научна конференция
21–23 април 2015, София*

Книгата се издава със съдействието на Националния инициативен комитет за отбелязване на 70 години от края на Втората световна война.

**ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ – БАН
ВОЕННА АКАДЕМИЯ „ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ”**

**ВЕЛИКИТЕ СИЛИ, БАЛКАНИТЕ И БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ
ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА**

*Международна научна конференция
21–23 април 2015, София*

© Авторски колектив, 2016
© Александър Гребенаров – съставител, 2016
© Надя Николаева – художествен дизайн, 2016
.. © Институт за исторически изследвания – БАН, 2016
© Военна академия „Г. С. Раковски”, 2016

ISBN 978-954-2903-26-0

**София
2016**

рвались снаряды и умирали солдаты. Их могилы теперь будут там, на югославской земле. А этим суждено остаться здесь, на гостеприимной болгарской земле, на которой не прозвучало ни одного выстрела, где не проливалась ни одна капля крови солдата-освободителя»¹⁰.

Сегодня мы знаем, что Болгария не стала полем великих сражений Второй мировой войны, но на болгарской земле была одержана одна поистине грандиозная победа. Эту победу одержало историческое единство двух народов. Объективный смысл общей истории возобладал, несмотря на все превратности большой войны и большой политики. То чувство благодарности, которое вынесли все русские, прошедшие дорогами Болгарии в сентябре 1944 года, вероятно лучше всего выразил Константин Симонов. «Позади было три с лишним года войны, и на всем протяжении их так много кровавого и трудного, что внезапное ощущение страны и народа, открывших нам навстречу свои объятия – хочу выразиться именно так, не ища других слов, потому что именно так оно и было, – принесло огромное внутреннее облегчение, оттеснив все другое. Несколько дней нами владело ощущение кончившейся войны среди войны, всё ещё продолжавшейся»¹¹.

ПРИМЕЧАНИЯ:

¹ Бирюзов, С. С. Суровые годы. Москва, 1966, 431–432.

² Там же, с. 437.

³ Желтов, А. С. 3-й Украинский на Балканах. – Великий освободительный поход. Москва, 1970, 133.

⁴ Бирюзов, С. С. Указ. соч., с. 439.

⁵ Бакланов, Г. Я. Жизнь, подарённая дважды. – Собр. соч. в пяти томах. Т. 5. СПб., 2003, с. 59.

⁶ Завьялов, Н. И. Под звездами балканскими. Киев, 1987, с. 60.

⁷ Бирюзов, С. С. Указ. соч., с. 444.

⁸ Евдокимов, Г. П. 300 вылетов за линию фронта. Ижевск, 1979, 125–127.

⁹ Симонов, К. М. Разные дни войны: Дневник писателя. Т. II. 1942–1945 годы. Москва, 1978, 453–482.

¹⁰ Балашов, Дмитрий Семенович: сайт «Я помню» [Электронный ресурс]. – URL: <http://iremember.ru/memoirs/pekhotintsi/balashov-dmitriy-sem-novich/> (дата обращения: 05.04.2015).

¹¹ Симонов, К. М. Указ. соч., с. 476.

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ И ФОРМИРАНЕТО НА ЕДИННО ЮГОСЛАВСКО ПРАВИТЕЛСТВО ПРЕЗ 1945 г.

Подп. д-р Милян Милкич

След поражението в Априлската война през 1941 г. Югославия е окупирана и разделена между страните, съюзници на нацистка Германия. Югославското кралско правителство напуска страната с намерението да продължи да воюва срещу враговете си. От самото начало на войната то е ангажирано в антифашистката коалиция. През юни 1941 г. негови представители участват на конференцията на съюзническите представители в Лондон. През септември с.г. югославското правителство приема декларация, предложена в Лондон от президента на САЩ Франклин Рузвелт и британския премиер Уинстън Чърчил. През януари 1942 г. то е между учредителите на организацията, която по-късно ще се нарече Организация на обединените нации. Имайки предвид, че югославското правителство в изгнание е признато от страна на съюзниците си, то задържа континуитета на Кралство Югославия в международен план и реализира политически си дейности чрез директен контакт с представителите на Антифашистката коалиция.

През периода от края на ноември 1943 г. до началото на март 1945 г. в окупираната зона на Кралство Югославия не съществува единно югославско правителство и единна югославска политика. Този период се характеризира със съществуването на две правителства – югославско кралско правителство в изгнание и Национален комитет за освобождение на Югославия, основан от югославските комунисти, равноправни в представянето на Югославия в международните отношения, независимо от политическите разногласия между тях. Такава е ситуацията до формирането на югославско правителство на 7 март 1945 г. В следващите страници от изложението ще бъде проследена в синтезиран вид тази наситена с факти и обрати предистория.

По време на Втората световна война съюзниците в Антихитлеристката коалиция наблюдават територията на Югославия с оглед общите си планове по отношение на Средиземноморието, Централна и Източна Европа. През пролетта на 1943 г. Великобритания преосмисля своите политически интереси в Югославия. Британският кабинет приема политиката

на „двоен коловоз“ като продължение на сътрудничеството с югославското правителство в изгнание и с неговата военна формация в окупирана Югославия. Той обаче подкрепя и въоръжената формация на югославските комунисти – Югославската народна освободителна армия (ЮНОА). Стратегическото значение на територията на Югославия се засилва след съюзническото настъпление в Сицилия, започнало на 10 юли 1943 г. След подписаното на 3 септември 1943 г. в Сиракуза примирие между Италия и съюзниците и наредбата на маршал Пиетро Бадوليو от 8 септември 1943 г., немската армия завзема части от Адриатическо море, които дотогава са под италиански контрол. В този контекст с особено стратегическо значение се оказва северозападната част на Югославия.

На Второто заседание на Антифашисткото събрание за народно освобождение на Югославия (АВНОЮ), на 29 и 30 ноември 1943 г. в Яйце, се взема важно решение. С него се отнемат всички права на законното югославско кралско правителство, а Националният комитет за освобождение на Югославия (НКОЮ) е провъзгласен за „най-високият изпълнителен и командващ орган на народната власт, който има всички белези на национално правителство“ и се назначава от АВНОЮ¹. По въпроса за вида на държавното устройство не е взето директно решение. Изтъква се, че въпросът за краля и монархията ще бъде решен след освобождението на страната „по собствената воля на народа й“. По този начин, монархията е само законово суспендирана, въпреки че решението за изграждане на Югославия на федерален принцип ясно показва отношението на новото правителство към формата на управление².

Решението на АВНОЮ води до двувластие, като формално съществуват две югославски правителства: Национален комитет, който не е международно признат, и кралско правителство, което е международно признато и с което съюзниците поддържат дипломатически отношения³. Югославският дипломат Владимир Велебит твърди, че АВНОЮ не търси международно признание, защото това би довело до дългогодишни дискусии с британското правителство, което не желае да се откаже от югославското кралско правителство⁴. Няколко дни след провеждането на Второто заседание на АВНОЮ Лондон действително декларира, че признава единствено югославското кралско правителство и трите съюзнически сили продължават дипломатическите си отношения само с него. От своя страна, на 13 декември 1943 г. правителството на СССР

обявява, че решенията на Второто заседание на АВНОЮ подпомагат по-нататъшната успешна борба на народа на Югославия срещу фашистка Германия⁵.

Основен ангажимент и функция на органите на властта, конституирани с решението на Второто заседание на АВНОЮ, е да представляват държавата в чужбина. Националният комитет има всички характеристики на правителство с министри (комисари), между които е и комисарят за външните работи. На този пост е назначен адвокат д-р Йосип Смодлак. В своето изявление за целите на външната политика на нова Югославия в сп. „Свободна Далмация“ от 5 декември 1943 г. д-р Смодлак споделя, че при определяне на границите на новата държава следва да се зачита волята на народа⁶.

След Второто заседание на АВНОЮ новосформирани от него органи на властта, от една страна, и на Върховното командване – от друга, изпращат военно-политически мисии на преговори със съюзниците⁷. По този начин са създадени първите контакти с политическите кръгове в съюзническите страни, което създава предпоставки за възникване на паралелни структури. Така в Лондон съществува кралско посолство и Военна мисия на Върховното командване, а в Москва – кралско посолство и военно-политическо представителство. Изпращането на първата военна мисия на Народноосвободителната армия на Югославия през декември 1943 г. в Александрия на разговори с главния командващ на съюзническите сили в Близкия изток – британският генерал Хенри Уилсън, довежда до практическото признаване на Народноосвободителната армия на Югославия от страна на съюзниците⁸. По това време основната цел на британската политика е да създаде единно югославско правителство, съставено от комунистически представители и членове на югославския кралски кабинет. Идеята е чрез него да се създаде възможност за общи действия срещу нацистка Германия и нейните съюзници. Тази политика е дефинирана като „политика на компромиси“. Тя става основна рамка за образуване на новата югославска държава, чието създаване подкрепя и Москва през декември 1943 г.

Американското и британското правителство чрез главнокомандващите си в Средиземноморието, преди всичко генерал Хенри Уилсън и фелдмаршал Харолд Александър, се опитват да осигурят свое присъствие в северната част на Адриатическо море, като логистична база за напредване към Австрия. Важността от подобна военна мисия в този регион

се потвърждава от факта, че предложението е разисквано на най-високо равнище на две съюзнически конференции. Първата се провежда в Каза- бланка от 14 до 24 януари 1943 г., в присъствието на президента Рузвелт и премиера Чърчил⁹. Следващата е в Квебек, от 14 до 24 август 1943 г., в която американските и британските началник-щабове разговарят за въз- можностите да се използват съюзническите военни сили на Балканите¹⁰. Различията между американското, британското и съветското правител- ство по отношение статута на Югославия, произтичат от вижданията им за организиране на света след Втората световна война. Британското правителство желае да защити сферата на влияние в Средиземномори- ето от Съветския Съюз и по този начин да запази равновесието на си- лите в Европа. От друга страна, американското правителство не отделя прекомерно влияние на сферите на влияние, а по-скоро на стремежа да създаде мултилатерален световен порядък. На конференцията в Техеран, проведена от 28 ноември до 1 декември 1943 г., партизанското движение в Югославия получава пълна подкрепа и се взема решение Югославия да бъде възстановена като независима държава¹¹.

След падането на кралското правителство на Божидар Пурич на 20 май 1944 г. мандат за сформиране на нов кабинет получава д-р Иван Шу- башич. Под защитата на британския кабинет, на остров Вис е организи- рана среща между д-р Шубашич и Йосип Броз Тито. Заедно с Шубашич на острова пристига и британският посланик в югославското кралско правителство Ралф Стивънс¹². Постигнатото по време на разговорите споразумение е подписано на 16 юни 1944 г. и е известно като Първо- то споразумение Тито-Шубаш¹³. Според неговите клаузи югославското кралско правителство трябва да бъде съставено от прогресивни демо- кратични елементи, които не са компрометирани в битката срещу на- родното освободително движение. Основните му задължения включват организиране на помощ за Народноосвободителната армия в борбата ѝ срещу общия враг и доставка на храна за населението на Югославия, хармонизиране на международното представителство на Югославия с нуждите на народноосвободителните борби в страната, осъждане на всички предатели на народа, призоваване към съединение на всички сили в Народноосвободителната армия в единен фронт¹⁴. В крайна смет- ка Иван Шубашич съставя кабинет, назначен с кралски указ на 3 юли 1944 г.

Споразумението от 16 юни представлява началото на реализа- цията на идеите за формиране на единно правителство, съставено от представители на кралското правителство и на Националния комитет за освобождение на Югославия. Особено активна сред съюзниците е Ве- ликобритания, чиито представители в началото на юли 1944 г. подготвят среща между Йосип Броз, генерал Уилсън и Шубашич в Казерта (Неа- пол, Италия). Тито обаче отказва поканата на генерал Уилсън да посети Казерта, защото му внушават, че тук трябва да се срещне с крал Петър¹⁵. В писмо от Неапол от 14 юли 1944 г. до Йосип Броз генерал-майор Вла- димир Велебит посочва: „англичаните са много обидени от това, че Тито не пристига на разговорите“¹⁶.

Тито все пак месец по-късно отива в Италия и разговаря с Уинстън Чърчил и британските военни коменданти¹⁷. Усилията на британския ка- бинет са насочени към формиране на единно югославско правителство, в което да бъдат представени всички югославяни, борещи се срещу вра- га. Чърчил разяснява това най-напред в Меморандум, адресиран до Тито на 12 август. В подобен дух са и разговорите на срещата през следващия ден, на която присъстват Тито и Шубашич¹⁸.

Политическите разногласия между Москва и Лондон са особено важни за британската политика на Балканите. В този контекст Чърчил е загрижен за ситуацията в северната част на Югославия. Той смята, че от особена важност за политиката на САЩ и Великобритания е да имат своя позиция в Централна и Югоизточна Европа и че предоставянето на тази част от Европа на Съветския съюз би имало непредвидими послед- ствия. На 21 септември 1944 г., в съобщение до държавния секретар за външните работи Антъни Идън, Чърчил заявява, че югославският пар- тизански лидер Йосип Броз Тито може много лесно да премине изцяло на страната на Съветския съюз. Чърчил очаква чрез подкрепата на Тито да осигури влияние на Великобритания в Югославия. Имайки предвид значението на югославското пространство за бъдещи военни операции на съюзниците, на 12 и 13 август 1944 г. Чърчил провежда в Неапол споменатите срещи с Йосип Броз и с ръководителя на кралското прави- телство Иван Шубашич¹⁹.

На нова среща, проведена на остров Вис на 18 август 1944 г., се постига споразумение, с което правителството на Шубашич се задъл- жава да отстрани от дипломатическо-консулската служба всички „анти- народни елементи“, да реорганизира своята пропаганда в съответствие

с интересите на народноосвободителната борба, да разпусне своите военни единици в чужбина, да присъедини своя военноморски флот към флота на Народноосвободителната армия, да работи за оказване на помощ в страната. След този разговор, от името на своето правителство Шубашич обявява декларация, че „правителството признава временната администрация, назначена от Антифашисткото заседание и Националният комитет“²⁰.

На 21 октомври 1944 г. в Бела църква (дн. в Сърбия) Тито и Шубашич продължават разговорите за създаване на единно югославско правителство. В този момент повече от 70% от територията на Югославия е освободена, а на 28 септември в Москва е договорено военно-политическо споразумение за съвместно действие на Народноосвободителната армия и Червената армия²¹. Разговорите завършват в освободения Белград на 1 ноември с подписване на Второ споразумение между Тито и Шубашич. То предвижда създаване на Кралско регентство, което да се назначи с конституционен акт на краля²². Споразумението представлява международно признание на новото правителство и изрично потвърждава континуитета на Югославия на международно-правно ниво и съществуването ѝ в старата форма²³.

Важно събитие в отношенията между Съветския съюз и Великобритания е споразумението, което се постига по време на разговорите от 9 до 17 октомври 1944 г. между Чърчил и Сталин в Москва. Това т.нар. „споразумение за процентите“ представлява основен документ за разделянето на сферите на влияние в Гърция, Румъния, България, Югославия и Унгария. Договорено е Съветският съюз и Великобритания да имат по 50% влияние в Югославия, като за България е договорено 75% съветско и 25% британско влияние.

По време на престоя на югославката делегация в Москва от 21 до 23 ноември 1944 г. продължава процесът за международно признаване на новата държава²⁴. В разговорите с Йосиф Сталин и шефа на съветската дипломация Вячеслав Молотов на 22 ноември споразумението Тито-Шубашич е оценено позитивно и същевременно е подчертана необходимостта от образуване на единно югославско правителство. По този начин споразумението Тито-Шубашич получава официално потвърждение от първостепенни международни фактори, каквито са Великобритания и Съветският съюз²⁵.

По-нататъшните ангажменти на британското правителство с цел образуване на единно югославско правителство са предизвикани от политическата и военната ситуация на Балканите и Централна Европа. На конференцията в Ялта, проведена от 4 до 12 февруари 1945 г., въпросът за Югославия е обсъден във военен и политически аспект. На форума е подкрепено формирането на единно югославско правителство и е договорено изпълнението на споразумението Тито-Шубашич²⁶. Приета е препоръка за Югославия, която има характер на условно признаване на споменатото споразумение²⁷.

След известно протакане, на 28 януари 1945 г. крал Петър публикува указ, с който прехвърля своите правомощия на регентите. На 3 март са посочени техните имена: д-р Сърджан Будисавлевич, д-р Анте Мандич и инженер Душан Сернец. На 4 март в Белград регентите полагат клетва. На следващия ден правителството на Шубашич подава оставка пред регентите, а Националният комитет подава оставка пред АВНОЮ. На 6 март регентите предоставят на Йосип Броз мандат за формиране на единно правителство, а на 7 март с указ назначават членовете на Временното правителство на Демократическа федеративна Югославия²⁸. В този кабинет, чийто председател и министър на националната отбрана става Йосип Броз Тито, заместник-председатели са Милан Грол и Едвард Кардел, за министър на външните работи е назначен Иван Шубашич, а за негови помощници – Владимир Велебит и Стоян Гаврилович²⁹. Шубашич изпълнява длъжността си на министър във Временното правителство до 8 октомври 1945 г.³⁰ Изпълняващ длъжността министър на външните работи до 1 февруари 1946 г. е Йосип Броз.

След формирането на Временното правителство върховната временна власт имат АВНОЮ, неговото председателство и регентството. Законодателната власт продължава да се изпълнява от АВНОЮ, а организацията на изпълнителната власт е под юрисдикцията на Временното правителство. Сред прерогативите на регентството са: да представлява страната в международните отношения, да назначава и отзовава дипломатическите представители на Югославия, вкл. да получава акредитирани писма от чуждестранните дипломатически представители в Югославия. Тъй като не съществуват законови разпоредби относно разпределението на компетенциите между тези органи на властта, техните взаимни отношения се решават „с обичайната практика“, при

която решаваща роля има фактическият баланс на силите³¹. Въпросът за международното признаване на нова Югославия престава да бъде актуален след формирането на Временното правителство³². Изпълнението на всички условия, поставени във второто споразумение между Тито-Шубашич, както и препоръките на Съюзниците от Ялта към новото правителство, автоматично се прехвърлят на дипломатическия континумитет на последното кралско правителство на д-р Шубашич. Така се съхранява приемствеността във взаимоотношенията на Кралство Югославия с държавите, с които е поддържала дипломатически отношения. Тя се запазва и в международните организации, в които представителите на Югославия продължават своето участие. От своя страна, в реч в Скупщината на 1 февруари 1946 г. Тито заявява, че правителството признава и ще изпълни всички задължения, които е имала Югославия преди войната. В изложение от 1 април с.г. се подчертава, че ФНРЮ до този момент е призната от всички страни „с които сме имали взаимоотношения“³³.

На третото заседание на АВНОЮ, проведено на 8 август 1945 г., се взема решение за одобрение на всички негови документи, приети в периода от Второто заседание насетне³⁴. На изборите от 11 ноември 1945 г. съюзната листа на Народния фронт получава повече от 90% от общия брой гласове, избрано е Учредително събрание и по този начин е прието и последното задължение от споразумението Тито-Шубашич. На 29 ноември 1945 г. Скупщината приема декларация за провъзгласяване на Република, с която се слага край на Временното конституционно управление³⁵. Процесът на формиране на държавата завършва на 31 януари 1946 г., когато е приета Конституцията на Федеративна народна република Югославия. Страната е определена като съюзна народна държава с републиканска държавна форма, една общност от равноправни народи, които въз основа на правото си на самоопределение, включващо и правото на отделяне, изразяват желанието си да живеят заедно в една федерална държава.

През пролетта и лятото на 1945 г. настъпват промени в отношенията между великите сили. Великобритания вече не е с господстващо положение в световната политика и позицията ѝ на лидер сред западните страни поемат Съединените американски щати. Идеологическото неразбирателство, което се появява между Москва и западните страни, въздейства на Югославия като държава, която се намира под влиянието на Съветския Съюз.

БЕЛЕЖКИ:

- ¹ Решение на Второто заседание на АВНОЮ за отнемане на правата на законното правителство на Югославия, на кралското югославско правителство и забрана на крал Петър II Караджорджевич да се връща в държавата, Яйце, 30 ноември 1943 г. Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 1941–1945, II, Beograd 1989, 21–22 (у дадем тексту: Dokumenti o spoljnoj politici..., 1941–1945).
- ² Gavranov, V., M. Stojković. Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije, Beograd, 1972, 161 (по-нататък: V. Gavranov, M. Stojković, Međunarodni odnosi...).
- ³ Гавранов и Стойкович смятат, че от Второто заседание на АВНОЮ до създаването на единственото временно правителство на Демократична федеративна Югославия на 7 март 1945 г. съществува реално двувластие в международните отношения при представянето на държавата. Оттогава до провъзгласяването на Републиката на 29 ноември 1945 г. съществува формално двувластие. Пак там, с. 161.
- ⁴ Velebit, V. Sećanja, Zagreb 1983, 144 (по-нататък: Velebit, V. Sećanja).
- ⁵ Пак там, с. 144.
- ⁶ Dokumenti o spoljnoj politici..., 1941–1945, II, 27–28.
- ⁷ Gavranov, V., M. Stojković. Međunarodni odnosi..., 162.
- ⁸ Velebit, V. Sećanja, 176.
- ⁹ Foreign Relations of the United States, The Conferences at Washington 1941–1942, and Casablanca 1943, William M. Franklin (ed.). Washington 1968.
- ¹⁰ Foreign Relations of the United States, The Conference at Washington and Quebec 1943, William M. Franklin (ed.). Washington 1970, 479.
- ¹¹ Bernard Noble (ed.), Foreign relations of the United States, Diplomatic papers, The Conferences at Cairo and Tehran, 1943 (1943), United States Government Printing Office, Washington, 1961, 493–496.
- ¹² Velebit, V. Sećanja, 237–242.
- ¹³ Balkanski ugovorni odnosi 1876–1996. Dvostrani i višestрани меѓународни уговори i други дипломатски акти o државним границама, политичкој i војној сарадњи, verskim i etničkim manjinama, II tom (1919–1945), Beograd, 1998, 607, 608.
- ¹⁴ Gavranov, V., M. Stojković. Međunarodni odnosi..., 165.
- ¹⁵ „The Consul General at Naples (Brandt) to the Secretary of State, Naples, June 18, 1944“, Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers, 1944, Europe, Volume IV (1944), Washington 1966, 1380, 1381.
- ¹⁶ Dokumenti o spoljnoj politici..., 1941–1945, II, 176–177. Както казва бригадир Фицрой Меклейн, в началото Тито е въодушевен от идеята да посети генерал Уилсън, но когато разбира, че на срещата ще присъства и крал Петър, променя мнението си. Меклейн е убеден, че част от Титовите привърженици няма да одобрят среща с краля, но и че същият ефект би имало върху тях и присъствието само на Тито на едно и също място, където се намира кралят, дори и да не се срещне с него. „The Consul General at Naples (Brandt) to the Secretary of State, Naples, June 18, 1944“, Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers, 1944, Europe, Volume IV (1944), Washington 1966, 1381, 1382.

¹⁷ Tito – Churchill strogo tajno, izabrao i uredio dr Dušan Biber, Beograd, Zagreb 1981, 274 (по-нататък: Tito – Churchill strogo tajno).

¹⁸ „Zapisnik sa sastanka, Napulj, 13. avgust 1944. godine, od 17.30 do 18.45 sati“. Пак там, 287.

¹⁹ Velebit, V. Sećanja, 278.

²⁰ Gavranov, V., M. Stojković. Međunarodni odnosi..., 167.

²¹ Dokumenti o spoljnoj politici..., 1941–1945, II, 285–286.

²² Balkanski ugovorni odnosi..., II, 638–640.

²³ Gavranov, V., M. Stojković. Međunarodni odnosi..., 168.

²⁴ Односи Југославије и Русије (СССР) 1941–1945. Документи и материјали, Београд 1996, 623–632. Popović, N. Jugoslovensko-sovjetski odnosi u Drugom svetskom ratu, Beograd, 1988, 173, 174.

²⁵ Petranović, Br. Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945, Beograd 1992, 649.

²⁶ „Zapisnik sastanka Čerčila, Staljina i Ruzvelta u Jalti 9. februara 1945. u vezi s Jugoslavijom“, Tito – Churchill strogo tajno, 446.

²⁷ Gavranov, V., M. Stojković. Međunarodni odnosi..., 169.

²⁸ Пак там, 180.

²⁹ Šuvar, M. Vladimir Velebit, svjedok historije, Zagreb, 2001, 150.

³⁰ Kardelj, Ed. Sećanja. Borba za priznanje i nezavisnost nove Jugoslavije 1944–1957, Beograd, Ljubljana 1980, 73.

³¹ Gavranov, V., M. Stojković. Međunarodni odnosi..., 171.

³² Пак там.

³³ Пак там, 176.

³⁴ Пак там, 176.

³⁵ „Deklaracija o proglašenju FNRJ“, Balkanski ugovorni odnosi..., II, 679, 680.

СЪЮЗНАТА КОНТРОЛНА КОМИСИЯ В БЪЛГАРИЯ (ноември 1944 – декември 1947)

Проф. д.ист.н. Луиза Ревякина

Съюзната контролна комисия (СКК) е международна институция, създадена по силата на чл. 18 от Съглашението за примирие, подписано на 28 октомври 1944 г. от страна на СССР от представителя на Съветското главно командване маршал Ф. И. Толбухин и от страна на Великобритания и САЩ – от представителя на Върховното командване на съюзниците в Средиземноморския район ген. Дж. Хамел, за да осъществява контрол по изпълнението на Съглашението. От страна на България подписи под Съглашението слагат министърът на външните работи П. Стайнов (председател на делегацията), министърът на финансите П. Стоянов, министрите без портфейл Н. Петков и Д. Терпешев. Съюзната контролна комисия действа до ратификацията и влизането в сила на подписания на 10 февруари 1947 г. мирен договор, т.е. до 15 септември 1947 г. В 90-дневен срок след ратификацията на мирния договор съветските войски напускат България.

В състава на СКК влизат три представителства: на СССР, на Великобритания и на САЩ. СКК се събира в пълен състав и пристъпва към своята дейност на 29 ноември 1944 г. За председател на СКК е назначен маршал Ф. И. Толбухин, за зам.-председател – генерал-полковник С. С. Бирюзов, за помощници на председателя – генерал-лейтенант А. И. Черепанов и контраадмирал Н. О. Абрамов, за политически съветник при председателя – А. А. Лавришчев. Поради заетостта и рядкото идване на маршал Ф. И. Толбухин в България¹ ролята на председател на СКК се изпълнява фактически от неговия заместник – генерал-полковник С. С. Бирюзов. В структурата на Комисията работят Щаб на СКК, Административен отдел, група на Политсъветника, Икономически отдел, Военен отдел, Военноморски отдел, отдели на Военновъздушните сили и Транспортен, поделение за свръзка със съветското правителство, поделение за свръзка (телефон, телеграф), група на 7-и отдел (работа сред населението и враждебни сили) на Политуправлението на Червената армия. Във всяка област на страната (Софийска, Пловдивска, Плевенска, Старозагорска, Горноджумайска, Варненска, Бургаска, Врачанска, Русенска) и във военните речни (Русе, Никопол, Видин) и морски (Варна,

**ВЕЛИКИТЕ СИЛИ, БАЛКАНИТЕ И БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ
ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА**

**Международна научна конференция
21–23 април 2015, София**

Първо издание

Съставител
Александър Гребенаров

Графичен дизайн
Надя Николаева

Формат
70/100/16

Печат: „Симолини – 94”

ISBN 978-954-2903-26-0